

УДК 334.012.64

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

БОЛГАР Т. М.*д.е.н., доцент,**завідувач кафедри міжнародних фінансів, обліку та оподаткування**Університету імені Альфреда Нобеля**e-mail: t.bolgar@duan.edu.ua***ГАРЦУЄВА О. С.***магістр групи ФБС-17м**Університету імені Альфреда Нобеля*

Анотація. Розглянуто сучасний стан функціонування малих підприємств в умовах невизначеності, проаналізовано і виявлено фактори впливу на сучасний стан малих підприємств в Україні.

Визначено напрями стимулювання розвитку вітчизняного підприємництва на основі досвіду розвинених країн та окреслено шляхи забезпечення ефективного існування і модернізації структур підприємництва в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємство, малий і середній бізнес, модернізація, умови невизначеності, функції малого бізнесу.

Постановка проблеми. Мале підприємництво є найважливішою частиною ринкового господарства, що сприяє його динамічності, активізує фінансові й виробничі ресурси, поліпшує темпи науково-технічного прогресу, розв'язує проблеми безробітного населення, а також формує економічно самостійний і стабільний середній клас. Тому всебічна підтримка модернізації малого підприємництва має бути визначним напрямом реформ в Україні, що стане фактором підвищення рівня життя населення і сприятиме процесам інтеграції економіки України в міжнародне глобальне суспільство. Сьогодні програмний характер методів і засобів щодо активізації розвитку малого бізнесу в Україні, на відміну від інших закордонних країн, ще не досягає істотної ролі в соціально-економічному розвитку сучасного суспільства.

Аннотация. Рассмотрено современное состояние функционирования малых предприятий в условиях неопределенности, проанализированы и выявлены факторы влияния на современное состояние малых предприятий в Украине. Определены направления стимулирования развития отечественного предпринимательства на основе опыта развитых стран и намечены пути обеспечения эффективного существования и модернизации структур предпринимательства в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: предпринимательство, малое предприятие, малый и средний бизнес, модернизация, условия неопределенности, функции малого бизнеса.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти малого бізнесу розкрито у працях таких відомих науковців, як: Н. Бех [1], Н. Гришина [2], О. Деренько [3], Г. Швець [4], які акцентують увагу на різноманітних засобах вирішення проблемних аспектів розвитку малих підприємств, сутності малого бізнесу, його позицій на ринках і ролі в модернізованих ринкових економічних системах. Розвиткові теоретичних і методичних положень діагностики неплатоспроможності підприємств, у тому числі підприємств малого бізнесу, присвячені наукові праці Е. Альтмана, У. Бівера, І. Бланка, О. Терещенка та ін. Ґрунтовні доробки дослідників сьогодні потребують розвитку цього питання в напрямі визначення точного фінансового стану підприємств і його коригування з урахуванням впливу факторів

зовнішнього середовища та потенціалу відновлення платоспроможності.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій та обґрунтування необхідності модернізації вітчизняного підприємництва в умовах невизначеності.

У процесі дослідження використовувалися такі наукові методи: метод порівняльного аналізу, фінансово-економічного і статистичного аналізу; метод теоретичного узагальнення; наукового синтезу; графічно-аналітичний метод для наочної ілюстрації результатів дослідження.

Результати дослідження. Успішність розбудови соціально орієнтованої держави безпосередньо залежить від забезпечення темпів економічного зростання. Економічні реформи, що здійснені за період незалежності України, не дозволили повною мірою розв'язати цю проблему і викликали загострення соціальних протиріч.

Функціонуючи в умовах нестабільного економічного середовища, значна кількість вітчизняних підприємств перебуває у стані банкрутства чи кризи. Так, частка підприємств, що перебувають у стані банкрутства, досягає майже 4 % від загальної кількості зареєстрованих підприємств в Україні [5]. Для порівняння слід відмітити, що у країнах Європейського Союзу ця частка досягає 2 %.

Основною причиною такого явища є збиткова діяльність підприємств: за результатами проведеного аналізу можемо констатувати, що з 2001 року найбільшого піку збитковості досягли підприємства 2014-го — сума чистих збитків порівняно з 2013-м зросла у 26 разів і становила 583 785,9 млн грн. А 2015 року зменшилася частка збиткових підприємств на 10,5 % порівняно з 2014-м і зменшилась також сума чистих збитків, а це 373 516 млн грн [5]. Слід зазначити, що така динаміка показників зумовлена припиненням діяльності 16 % великих, 5,8 % середніх і малих підприємств.

Мале підприємництво — цілком автономна і найбільш поширена форма організації економічного життя суспільства зі своїми особливими ознаками, перевагами і недоліками, законами мірностями модернізації.

Модернізація малого підприємництва забезпечується правом кожної людини виконувати будь-яку економічну діяльність у порядку законності.

Приватна власність — необхідна умова малого підприємництва, це вид економічної діяльності людини, що виражений у трудових відносинах. Тут прямо відображена взаємодія між тим, хто виробляє, і тим, хто має власність.

Важливішою умовою малої підприємницької діяльності є виокремлення її сфери. Обираючи вид діяльності, підприємець має розуміти важливість визначення «ніші ринку» — це запорука подальшої успішної діяльності, вона повинна «вписуватися» у великий бізнес, не повторюючи його, вивчити і визначити ті види робіт, що з позиції великого бізнесу виконувати недоцільно [2].

Малий бізнес включає індивідуальну трудову діяльність громадян, що мають статус юридичної або фізичної особи. Це поняття набагато ширше, ніж поняття «мале підприємництво». Малий бізнес включає індивідуальні, приватні, підприємства сімейного типу, фермерські господарства. Згідно із Законом України «Про підприємництво» до малих відносять підприємства, якщо кількість працюючих на них не перевищує: у роздрібній торгівлі — 12 осіб; у галузях невиробничої сфери — 25; у науці та науковому обслуговуванні — 100; у промисловості та будівництві — 200; в інших галузях виробничої сфери — 50 осіб [6].

Роль і місце малого бізнесу в національній економіці найкраще проявляється у властивих йому функціях, які конкретизовано і наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Характеристика основних функцій малого бізнесу

МАЛИЙ БІЗНЕС
<i>це:</i> – провідний сектор ринкової економіки; – основа дрібнотоварного виробництва
<i>визначає:</i> – темпи економічного росту; – структуру та якісну ознаку внутрішнього валового продукту; – ступінь демократизації суспільства
<i>здійснює структурну перебудову економіки</i>
<i>виокремлюється:</i> – швидкою окупністю затрат; – свободою ринкового досвіду

МАЛИЙ БІЗНЕС
<i>забезпечує:</i> – насичення ринку товарами і послугами; – реалізацію інновацій; – додаткові робочі місця
<i>характеризується:</i> – високою мобільністю; – раціональними формами управління
<i>формує:</i> – соціальний прошарок підприємців-власників; – основу середнього класу
<i>сприяє:</i> – зменшенню монополізму; – розвиткові конкурентоздатності

На основі виокремлених характеристик функцій малого бізнесу можна виділити його основні ознаки:

– по-перше, малий бізнес сприяє утворенню конкурентних відносин, бо він є антимонопольним і за своєю ознакою вкладає вагомий внесок у справу формування конкурентного середовища;

– по-друге, малий бізнес, швидко реагує на зміни попиту і пропозицій на ринках, що, у свою чергу, надає ринковій економіці гнучкості. Ця ознака набула в сучасних умовах важливого значення внаслідок автономії та диференціації попиту споживачів, швидкого розвитку науково-технічного прогресу (НТП), збільшенню номенклатури промислових товарів та послуг;

– по-третє, найважливішим є внесок малого бізнесу у становленні прориву в багатьох важливих сферах науково-технічного прогресу, передусім у сфері електроніки, кібернетики, інформатики.

Наприклад, велика кількість малих фірм, що були створені наприкінці 1980-х років у Великобританії, є найбільш технічно оснащеними, а у США на сектор малого бізнесу припадає близько 50 % науково-технічних розробок;

– по-четверте, малий бізнес відіграє велику роль у розв'язанні проблеми зайнятості. Ця функція віддзеркалюється в його здатності створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних зменшень і структурованих зрушень економіки. У країнах із розвинутою економічною системою на малий бізнес припадає в середньому 50 % усієї робочої сили і до 70—80 % нових робочих місць. Якщо в період кризи у країнах з розвинутою економічною системою спостерігалось зменшення робочих місць на великих підприємствах, то малі підприємства їх не тільки зберігали, а й створювали нові;

– по-п'яте, важлива функція малого бізнесу полягає також у пом'якшенні соціального тиску і демократизації ринкових відносин, бо саме він є фундаментальною основою формування середнього класу [3].

Впливовість малого бізнесу демонструють інтегровані показники, що віддзеркалюють стан сектору малого підприємництва у країнах із розвинутою економічною системою, і доводять фундаментальне значення малого підприємництва в соціально-економічному та політичному житті кожної країни (табл. 2) [1].

Таблиця 2

Стан розвитку малого і середнього підприємництва, 2016 рік

Країна	Кількість МСП, тис.	Кількість СП на 1 000 осіб населення	Зайнято у МСП, млн чол.	Частка МСП у загальній кількості зайнятих, %	Частка МСП у ВВП, %
Великобританія	2 630	46	13,6	49	50—53
Німеччина	2 290	37	18,5	46	50—54
Італія	3 920	68	16,8	73	57—60
Франція	1 980	35	15,2	54	55—62
Країни ЄС	15 770	45	68	72	63—67
США	19 300	74,2	70,2	54	50—52
Японія	6 450	49,6	39,5	78	52—55
Російська Федерація	836,2	5,65	8,1	9,6	10—11
Україна	327,6	4,8	1,8	9,0	12—14

В Україні станом на 1 січня 2017 року середньочисельна кількість працівників малих підприємств становила 1 808 тис. працюючих, тобто лише 9 % зайнятого населення. У Російській Федерації цей показник становив 9,6 %. Більшість валового внутрішнього продукту в зазначених країнах припадає на сектор малого і середнього бізнесу. Частка малих підприємств у валовому внутрішньому продукті України у 5—6 разів менша, ніж у країнах із розвинутою економічною системою, і становить лише близько 12—14 %.

Слід зазначити, що сучасному українському суспільству притаманна суттєва стратифікація та загрозові масштаби бідності. Так, доходи 10 % найбільш забезпеченого населення у 10 разів перевищують доходи 10 % найменш забезпеченого і при цьому більшість населення України отримує дохід на одного члена сім'ї менший від прожиткового мінімуму [5].

Отже, наявні диспропорції зумовлюють необхідність регулювання і кардинального перегляду концептуальних засад законодавчої та нормативної бази, що регламентує порядок функціонування вітчизняних МСП.

Після ухвалення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7] у грудні 2016 року (згідно з якими підприємства зобов'язали сплачувати єдиний соціальний внесок навіть за нульового прибутку) розпочалося масове закриття неефективних бізнесів фізичних осіб — підприємців і станом на 26.09.2017 кількість працюючих фізичних осіб — підприємців становила 1 764 853 осіб [8, с. 5].

Слід зазначити, що однією з найбільш гострих є проблема ресурсного забезпечення вітчизняного підприємництва, передусім фінансового. Стан забезпеченості ресурсами (природними, матеріальними і нематеріальними, трудовими та ін.) визначається переважно фінансовими можливостями суб'єкта господарювання. Однією з найважливіших складових підвищення ефективності виробництва є фінансове забезпечення підприємств, включаючи кредитування, податкові відносини, фінансову підтримку, страхування. Саме ці фактори, за визнанням міжнародних експертів, на 80 % формують ринкове середовище, без якої цивілізований ринок не може існувати [9].

Тому можна сказати, що розвиток малого бізнесу в Україні затримують такі системні проблеми [4]:

- недостатнє (негарантоване і нерегулярне) фінансування муніципальних програм підтримки та модернізації малого підприємництва;

- недосконалий контроль за розподілом коштів, що виділяються малим підприємствам, у результаті чого частка ресурсів витрачається за нецільовим призначенням;

- відсутність функціонуючої ефективної системи взаємодії великих і малих підприємств на місцевому (муніципальному) рівні;

- нерівномірність розташування та модернізації малого підприємництва в регіонах України, що пояснюється загальною економічною ситуацією у країні.

Отже, відновлення і розвиток малого та середнього бізнесу в Україні — одне із пріоритетних питань, вирішення якого сприятиме оздоровленню вітчизняної економіки. Поширення значної кількості суб'єктів малого бізнесу — це позитивний показник, але об'єктивно важливою ознакою малого бізнесу для економіки України є його нестійкість, слабка життєздатність. Причому причинами такого стану є менш сприятливі, порівняно з великими підприємствами, умови господарювання, що виокремлюються у формі значно гіршого стану зовнішнього і внутрішнього середовища.

Дослідження статистичних показників розвитку малого бізнесу в розвинених країнах і Сполучених Штатах Америки свідчать про те, що із 99 малих підприємств, які розпочинають свою діяльність, у перший рік існування терплять поразки 19, у другий — 16, під кінець третього року продовжують свою діяльність близько 50 % підприємств, а на кінець п'ятого — тільки 32 % [5].

Як свідчить зарубіжний досвід, найважливішою формою сприяння модернізації малого бізнесу у країнах Європи з розвинутою економічною системою є створення для них преференцій в оподаткуванні шляхом введення окремих податкових зобов'язань (Франція) або застосування загальних зобов'язань з окремими пільговими режимами для малих підприємств (Великобританія).

Актуальною на сучасному етапі модернізації малого підприємництва в Україні, на наш погляд, може бути французька система модернізації малого бізнесу, де поширюються окремі (спрощені) податкові режими для малих і середніх підприємств залежно від обсягу їхнього грошового обороту. Такі підприємства не надають в органи контролю декларації про ПДВ, проте

сплачують податок на прибуток, обсяг сплати якого залежить від сфери діяльності (торговельні операції, послуги та ін.).

Хоча в Україні і поширена спрощена система оподаткування, але для модернізації вітчизняного малого бізнесу є доцільним розглядати закордонні підходи застосування спрощених (спеціальних) режимів оподаткування з метою впровадження передового досвіду та ефективних заходів, адаптувавши їх під вітчизняне законодавство.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо зазначити, що мале підприємство — це цілком самостійна і найбільш поширена форма організації економічної діяльності суспільства зі своїми відмінними особливостями, перевагами і недоліками та закономірностями модернізації.

У структурі вітчизняного підприємництва за обсягом підприємств станом на 01.01.2017 частка малих підприємств становила 94,3 %, середніх — 5,5 % і великих — 0,2 %. Протягом 2015—2016 років ці показники майже не змінювалися.

Сьогодні вітчизняне мале підприємство перебуває на етапі формування (12—14 % ВВП) і, як показує проведене дослідження, для активізації процесу розвитку йому потрібна підтримка держави, середнього і великого бізнесу.

Сучасні тенденції модернізації малого підприємства вказують, що значна кількість малих підприємств зосереджена в таких сферах економічної діяльності, як торгівля (гуртова і роздрібна), будівельна галузь, діяльність у сфері фінансів та послуг.

Отже, забезпечення ефективного існування і модернізації структур підприємництва України в умовах виникнення значної європейської та глобальної конкуренції потребує відповідних механізмів впливу на окремих рівнях управлінської системи — від мікро- до макrorівня. Позитивна динаміка розвитку економічних систем, як підтверджує світовий досвід, базується на вдалому висококваліфікованому об'єднанні національного, регіонального та місцевого бізнесу. Саме розвиткові цих питань будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаної літератури

1. Бех Н. Особливості розвитку та функціонування малого і середнього бізнесу в Україні / Н. Бех // Галицький економічний вісник. — 2013. — № 1 (26). — С. 16—18.
2. Гришина Н. В. Проблеми та перспективи взаємодії малих і крупних підприємств у промисловості: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Н. В. Гришина. — Режим доступу : <http://rtp.com.ua/news/2014/02/19/5/3091.html>.
3. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємства / О. А. Деренько // Бізнес Інформ. — 2014. — № 5. — С. 95—97.
4. Швець Г. Сучасні тенденції малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Г. Швець. — Режим доступу : http://econf.at.ua/publ/konferencija_2016_10_20_21/sekcija_5_ekonomichni_nauki/suchasni_tendenciji_malogo_pidpriemnictva_v_ukrajini/54-1-0-133.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Закон України «Про підприємництво» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
8. Офіційний сайт Американської Адміністрації малого бізнесу (U.S. Small Business Administration) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sba.gov>.
9. Bolgar T. Credit management in Ukraine agra-industrial complex in modern management conditions / T. Bolgar, Y. Kostyrya // Economics and Region. — 2016. — № 4 (59). — P. 22—26.